

Markstørrelsens udvikling i perioden 1954 til 2015

I forbindelse med Realdanias Collective Impact gruppe har IGN gennemført en undersøgelse af udviklingen af markstørrelser, markveje og småbiotoper i perioden 1954 til 2015. Landbruget har gennemgået store forandringer i undersøgelsesperioden og det kommer også til udtryk i arealanvendelsen. Dette Videnblad er det første af tre, der beskriver udviklingen i landbrugslandskabet i de sidste 61 år.

Figur 1. På Lolland er dyrkningsarealet generelt intensivt udnyttet og markerne er nogle af de største i landet. Derimod er der kun ganske få biotoper (2.5%), og den rekreative udnyttelse er vanskelig grundet få markveje.

Det danske landbrug har i en årrække gennemgået en hastig strukturudvikling, som har reduceret antallet af bedrifter betydeligt. Omkring 1950 var der i Danmark ca. 192.000 landbrug, hvor langt de fleste (130.000) var mindre husmandsbrug. I 2015 var antallet faldet til 36.637. Alene i de sidste 30 år er antallet af landbrug faldet med 60% (Dk stat 2016). Det er en udvikling som fortsætter, hvilket ikke mindst skyldes den økonomiske krise, der har bevirket, at mange landmænd tvinges til at dreje nøglen om grundet lave afregningspriser og en meget høj gældsbyrde. Strukturudviklingen i landbruget kommer ikke kun til udtryk igennem forandringer i antallet af bedrifter, den er også synlig på andre måder. For eksempel ses der flere forladte og tomme gårde i landskabet end tidligere. Samtidig er der løbende sket forandringer i antallet af marker og ikke mindst i markernes gennemsnitlige størrelse. Ønsket om en effektiv og rational landbrugsdrift skaber en ensartet og homogen dyrkningsflade med større marker. Markstørrelsen tilpasses hele tiden til den nyeste teknologi herunder den bredde, som nye maskiner kræver for ef-

fektivt at kunne bearbejde jorden samt sprøjte og høste. Det er en udvikling som sker over tid, ikke desto mindre har den afgørende betydning for hvordan vi oplever landskabet, og hvordan det fungerer som habitat for den naturlige flora og fauna. Også set fra et rekreativt synspunkt har udviklingen betydning, da mange markveje fjernes i forbindelse med udviklingen af markernes størrelse. Mange af disse veje har mistet deres tidligere betydning som færdselsveje for landmanden, fordi maskinerne er blevet for store til at anvende vejene. I stedet er de blevet erstattet af semi-permanente kørespor i markerne. Udviklingen har betydning for den rekreative anvendelse af landskabet da det ifølge naturbeskyttelses loven er tilladt, at færdes til fods og på cykel på de traditionelle markveje, hvorimod man ikke har ret til at færdes i køresporene.

8 repræsentative områder

IGN har for Realdanias Collective Impact gruppe gennemført en analyse af udviklingen i markstørrelse, markve-

je og småbiotoper i 8 2x2 km områder fordelt i hele landet. Ved at kombinere landskabsformer, jordtyper og terrænforhold er der udvalgt 8 områder, som hver især repræsenterer en landskabstype, der karakteriserer en del af det danske landbrugslandskab. Herved opnås at undersøgelsen, på trods af det relativt få antal udvalgte områder, bliver repræsentativ for den udvikling, som landskabet har gennemgået siden 1954. Det betyder også at undersøgelsen både omfatter områder på mere marginal jord som anvendes mindre intensivt, og områder hvor moderne landbrug udnytter det frugtbare naturgrundlag så effektivt som muligt.

Omr. 1 Østdansk landskab på lerjord (jordtype 7)

Omr. 2 Dødislandskab på Fyn (jordtype 6)

Omr. 3 Bakkeø (sandet og lerblandet) (jordtype 4)

Omr. 4 Østdansk moræne på dårlig jord (jordtype 4)

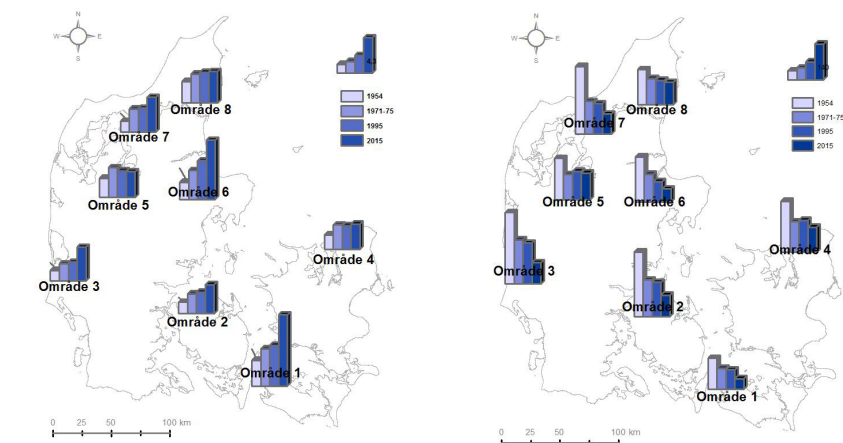
Omr. 5 Hedeslette i Midtjylland (jordtype 1)

- Omr. 6** Østdansk moræne (Østjylland) Lerblandet sand (jordtype 4)
Omr. 7 Østdansk moræne (Østjylland) Sand (jordtype 2)
Omr. 8 Marine aflejringer Finsandjord (jordtype 2, 11)

På figur 2 ses de 8 områder og deres fordeling på landsplan. Der findes ikke nogen kortlægning af markstørrelsen på landsplan før 2010. Derfor blev der anvendt flyfotos til at skabe en oversigt over markstørrelsen for 1954, 1971-75, 1995 og 2015, og efterfølgende blev de analyseret i GIS.

Markant forøgelse i markstørrelse

For alle områder gælder, at der er sket en markant forøgelse i den gennemsnitlige markstørrelse i undersøgelsesperioden (fig. 2a). Mekaniseringen, som for alvor tog fart i slutningen af 1950'erne, bevirkede store forandringer, ikke mindst blev antallet af marker reduceret betydeligt (fig. 2b) da hestene blev udskiftet med traktorer. I den efterfølgende periode 1971-1995 var udviklingen derimod mere stabil, og der ses ikke de store forandringer hverken i antallet af marker eller i den gennemsnitlige størrelse. I den sidste periode fra 1995 til 2015, hvilket er den periode som omfatter den nuværende krise i landbruget, ses der derimod igen en betydelig forøgelse af markstørrelsen og en tilsvarende reduktion i antallet af marker. Det er tydeligt, at den seneste krise i landbruget accelerer udviklingen af markstørrelsen. Men det er også tydeligt, at der er tale om en udvikling som foregår med forskellig hast og omfang alt efter hvilken region, der er tale om. Områderne 1, 3 og 6 er de landbrugsmæssigt mest intensivt udnyttede og her ses de største forandringer, alene i perioden 1995-2015 har der været en vækst i markstørrelsen på mellem 36 og 48%. De største forandringer er knyttet til de bedre jorde, idet markstørrelsen vokser hurtigere i disse områder. Derimod er dødisområdet på Fyn (omr. 6), de mere sandede jorde i Nordsjælland (omr. 4) og de marine aflejringer i omr. 8 præget af

Figur 2a. Gennemsnitlig markstørrelse (ha). Mindste gennemsnitlige markstørrelse: 1.3 ha (Område 3 og 7 i 1954); Største gennemsnitlige markstørrelse: 8.6 ha (Område 1 i 2015)
 Figur 2b. Antal marker. Største antal marker: 285 (Område 3 i 1954); Mindste antal marker: 43 (Område 1 i 2015)

færre forandringer. Her varierer væksten mellem 6 og 35%. Disse områder er ikke forbundet med de samme landbrugsmæssige interesser som de førnævnte, og derfor går udviklingen langsommere. Et bakket terræn, som det f.eks. typisk ses i et dødislandskab, eller den grovsandede jord på hedesletten kan sætte begrænsninger for det moderne landbrugs produktionsformer og derved give mere plads til småbiotoperne.

Grønne krav

Helt op til 10% af arealanvendelsen udgøres af småbiotoper i områder med naturmæssige begrænsninger, hvorimod det ikke er mere end 2-3% i de mest intensivt udnyttede områder på de bedste jorde. Generelt er markstørrelsen altså stigende, men på grund af de forskellige dyrkningsmæssige forhold, ses der ret store regionale forskelle.

Som det fremgår af figur 2 er der siden 1995 sket en forøgelse af udviklingen i forhold til hele perioden, det ses i alle områder på nær område 5, hvilket skyldes de mange læhegn som er i dette område. Udviklingen er en følge af strukturudviklingen og tilpasningen mod nye store redskaber. I øjeblikket sker udviklingen med stor hast, og i de mest intensivt udnyttede områder er der risiko for en yderligere forarmelse af naturindholdet med mindre, der indføres spe-

cielle foranstaltninger til sikring af et minimums indhold af grønne arealer. Her kan de tre grønne krav til bedrifterne i forbindelse med udbetalingen af den direkte støtte vise sig at være særdeles vigtige.

Grønne krav indført i 2015:

1. Flere afgrødekategorier: for at forhindre ensidig dyrkning af afgrøder på store arealer.
2. 5 % procent miljøfokusområder(MFO): formålet er at beskytte biodiversiteten
3. Opretholdelse af permanent græs: permanent græs indebærer flere fordele samt binding af kulstof i jorden.

Ikke mindst er kravet om 5% miljøfokus områder interessant, da det vil kunne medvirke til at forbedre beskyttelsen af biodiversitet på landbrugsarealet.

Ole Hjorth Caspersen
 Patrik Karlsson Nyed

Kilder

Danmarks Statistik: www.statistikbanken.dk.
 Store Danske Encyklopædi, Landbrug. 2016
 Vejledning om direkte arealstøtte 2016. Miljø- og Fødevareministeriet 2016. 195 s.